

Ulduz Rəfili – 100

Zərif duyğulu sənətkar

*Əməkdar incəsənət xadimi, teatr rejissoru, professor
Ulduz Rəfilinin yubileyi ilə bağlı xatırlamalar*

İlk milli peşəkar qadın teatr rejissoru kimi səhnə sənəti tariximizdə şöhrətlənən və layiqli yer tutan Ulduz xanımın qızlıq soyadı Rəfilidir. Bir sıra afişə və proqramlarda imzası belə yazılıb: Ulduz Rəfili-Əliyeva. Ata tərəfi Gəncə quberniyasının Borsunlu kəndindən Rəfililər, ana tərəfi isə həmin şəhərin şöhrətli Rəfibəylilər nəslindəndir. Atasını Saleh bəy Oksford Universitetinin hüquq fakültəsini bitirib. Anası Dilşad xanım isə Gəncə gimnaziyasında təhsil alıb. O gimnaziyada ki, onun yaradıcısı və direktoru Dilşad xanımın qardaşı Cavad bəy Rəfibəyli idi.

da Azərbaycan tamaşaçılarının ruhuna uyğun əsərlərə repertuara üstünlük vermək üçün cidd-cəhdə, inamla çalışır. 1973–1975-ci illərdə o, teatrın baş rejissoru vəzifəsində işləyir.

Ulduz xanım Rəfili 1975-ci il sentyabrın 1-dən ömrünün sonuna qədər peşəkar fəaliyyətə keçir. Uzun illər Üzeyir bəy Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (indiki Bakı Musiqi Akademiyasının) vokal və opera hazırlığı kafedrasının professoru işləyir. Bu illər ərzində, o, S.Raxmaninovun "Aleko", P.Çaykovskinin "İolanta", F.Əmirovun "Sevil", V.A.Motsartın "Fiqaronun toyu" və s. əsərləri uğurla səhnələşdirir.

O, Gənc Tamaşaçılar Teatrında həm Azərbaycan, həm də rus bölmələrində 50-dən artıq tamaşa hazırlayıb, forma və

lərində o, zərif duyğuların poetik həllini məharətlə tamaşanın ruhuna aşılayırdı. Bu baxımdan "Mənim nəğməkar bibim", "Keçən ilin son gecəsi" və "Qaraca qız" (Süleyman Sani Axundovun əsəri əsasında) pyeslərinin tamaşaları yüksək bədii səviyyələri, estetik ifadə vasitələrinin zənginliyi ilə daha parlaq sənət nümunələri sayılır.

Uşaq tamaşaları içərisində isə Xanım Əlibəylinin "Aycan" nağıl-pyesinə verdiyi quruluş poetik hüsnü və ifadə səmimiyyəti ilə seçilirdi. Bu tamaşa uzun illər teatrın repertuarını bəzəyib.

Quruluş verdiyi tamaşaların əksəriyyətini realist, bir qismini isə romantik-realist üslublarda hazırlayıb. Tamaşanın səhnə təfsiri üçün müəyyənləşdirdiyi janrı təyini yüksək peşəkarlıqla səhnədə özünə

Ulduz xanım Rəfili 1922-ci il dekabrın 15-də belə bir ziyalı ailəsində dünyaya gəlib. İbtidai məktəbə Gəncədə gedib. Qızçıqazın on iki yaşı olanda nəsiləri, o cümlədən valideynləri sovet repressiyasına məruz qalıb. O, böyük bacısı Səmayə xanımın 1934-cü ildə Bakıya köçüb. Burada 92 sayılı məktəbdə yeddinci sinfi bitirib. 1937–1938-ci illərdə tüğyan etməyə başlayan repressiyanın dəhşətli alovları yenedən onları qarsı və iki bacı Moskvaya köçməklə həbsdən yaxa qurtara biliblər.

Orta məktəbi 1940-cı ildə Moskvada rus dilində bitirən Ulduz xanım bir il metronda işləyib. 1941-ci ildə orada Dəmiryolu Nəqliyyatı Mühəndisliyi İnstitutuna daxil olub və 1940-cı ildən 1945-ci ilədək Moskva metropoliteni idarəsində işləməyə davam edib. Lakin 1941-ci ildə Böyük Vətən müharibəsinin başlanması ilə əlaqədar təhsili yarımçıq qalıb. Texniki sahədə oxuyub işləməsinə baxmayaraq, o, şeirlər, ssenarilər, kiçik pyeslər yazırdı, ədəbiyyata və incəsənətə maraq göstərirdi. Müharibə qurtardıqdan sonra, o, Moskvada təhsilini yarımçıq qoyaraq 1945-ci ildə Bakıya qayıdır.

Ulduz xanımın əmisi oğlu, məşhur ədəbiyyatşünas alim, professor Mikayıl Rəfili onun yaradıcılığı ilə tanış olur. Ulduzun istedad və bacarığına heyran qalan Mikayıl müəllim təkid edir ki, sənədlərini Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunun rejissorluq fakültəsinə versin. Uzun müzakirədən sonra razılaşırlar.

Həmin il Bakıda Mirzə Fətəli Axundzadə adına Azərbaycan Dövlət Teatr Məktəbinin bazası əsasında Dövlət Teatr İnstitutu yaradılmışdı. Ancaq instituta hələ qəbul keçirilməmişdi. İyul ayında Ulduz Rəfili institutun rejissorluq fakültəsinə qəbul olunur. O, təhsilini davam etdirməklə yanaşı, Cəfər Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti nəzdində Mədəni-Maarif Müəssisələrinin İşləri üzrə Komitədə işlə-

məzmunca müxtəlif əsərlərə fərqli janrlarda quruluşlar verib. Faciə, dram, komediya, məişət məzhəkəsi, ictimai-sosial mahiyyətli pyeslər və nağıl janrlarında tamaşalar hazırlayıb.

Ulduz xanım Milli və Avropa klassiklərinin faciə və komediyalarında çağdaş düşüncə zəminində aktual və maraqlı ide-

nün bədii-estetik təcəssümünü tapırdı.

Hazırlayacağı pyeslərdə mövzunun psixoloji mahiyyətini, ideya gücünü dəqiq müəyyənləşdirən Ulduz xanım məharətli dəqiqliklə aktyor ansamblı seçirdi. Aktyorlarla birgə axtarışlarında incə və zərif yaradıcılıq duyğusu olurdu. Bitkin, tamaşanın ali məqsədini, fikir yükünü tamliqlə çəke bilən aktyor ansamblı yaratmaqda yüksək səriştə sahibi idi. Canlı və dinamik kompozisiya qururdu və bütün formalarda aktyor oyunu öndə olurdu.

Onun yaradıcılıq fəaliyyəti ölkəmizdə yüksək qiymətləndirilmişdir. 1957-ci ildə S.Mixalkovun "Somberto" əsərinə görə keçmiş SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin və 1959-cu ildə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fəxri fərmanlarına, medallara, Gənc Tamaşaçılar Teatrının inkişafındakı xidmətlərinə və rejissorluq sənətində qazandığı nailiyyətlərə görə isə 1964-cü il iyunun 29-da Azərbaycan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür. O, eyni zamanda ictimai fəaliyyətlə də məşğul olmuş, üç dəfə keçmiş rayon sovetinin deputatı seçilmişdir.

Ulduz xanımın insan kimi çox həssas qəlbi vardı. Truppanın kasıb və imkansız sənətkarlarının, xüsusən istedadlı gənclərin hamısı kimi kollektivdə böyük hörmət və rəğbət qazanmışdı. Onlarca gəncə dəfərlə geyim-kecim hədiyyə etmişdi.

Gənc Tamaşaçılar Teatrında peşəkar rejissuranın çağdaş estetik tələblərə uyğun təkamüldən keçib formalaşmasında dəyərli xidmətləri olan sənətkar 2006-cı il yanvarın 8-də Bakıda vəfat etmişdir.

İlham RƏHİMLİ,
professor

mişdir. İdarənin rəisi, yazıçı Süleyman Rəhimov ona həmişə himayədarlıq etmişdir.

Ulduz xanım 1951-ci ildə ali məktəbin rejissorluq fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirərək ilk Azərbaycan qadın teatr rejissoru kimi fəaliyyətə başlayır. Diplom işi Sezar Solodarin "Ulduzlar aləmi" dramı əsasında tamaşaya verdiyi quruluş olub. İnstitutu bitirəndən sonra altı ay da köhnə işində çalışan gənc rejissor Ulduz Rəfili 1952-ci il yanvarın 1-dən Gənc Tamaşaçılar Teatrının rus bölməsinə quruluşçu rejissor vəzifəsinə götürülür. Bir-birinin ardınca tərəvətli, yeni nəfəslə tamaşalar hazırlayıb. Rus bölməsinin tamaşalarının

yaları tamaşanın ali məqsədinə çevirməyi məharətlə və yüksək peşəkarlıqla bacarırdı. İtalyan dramaturqu Qoldoninin "İki ağanın bir nökrəri" və Hüqonun "Səfillər" əsərlərini Azərbaycanda ilk dəfə tamaşaya hazırlayan məhz Ulduz Rəfili olub.

Rejissor rus bölməsində quruluş verdiyi səhnə əsərlərində Azərbaycan teatr estetikasının inceliklərini, fikir dərinliyini mövzu, əsərin zaman və məkan xronotopu baxımından qoruyub saxlayırdı. Onun rejissurasına incə lirizm və emosional cazibədarlıq xasdır.

Ən yaxşı tamaşaları lirik-psixoloji üslubda hazırlanıb. Həmin səhnə əsər-